

УДК 342.922:328.185

Т. В. Ільєнок

АДМІНІСТРАТИВНЕ КОРУПЦІЙНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПОНЯТТЯ, СКЛАД, ОЗНАКИ

Постановка проблеми. Спираючись на аналіз чинного антикорупційного законодавства і доктринальні точки зору на генезис та сутність корупції, для визначення поняття адміністративного корупційного правопорушення зазначимо, що М.І. Мельник пропонує найбільш змістовне, на наш погляд, визначення корупційного правопорушення. Під таким він розуміє правопорушення, які полягають у неправомірному використанні особою, уповноваженою на виконання функцій держави, офіційно наданої їй влади, посадових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб (корупційні діяння), а також в інших діях, які створюють умови для вчинення корупційних діянь чи є приховуванням їх або потуранням їм (інші діяння, пов'язані з корупцією) [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблеми корупції можна знайти, зокрема, у працях вчених: В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, О.Т. Білуса, А.В. Гайдука, В.О. Глушкова, Ю.В. Грошевого, О.М. Джужі, Є.Б. Дідоренка, А.П. Закалюка, В.Т. Зеленецького, М.І. Камлика, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, С.Ф. Константінова, О.В. Кузьменко, В.І. Курила, В.С. Литвиненка, М.В. Лошицького, М.І. Мельника, В.М. Поповича, В.В. Сташиса, В.Д. Суценка, В.Я. Тація, Р.М. Тучака, М.І. Хавронюка, В.І. Шакуна, М.Я. Швеця, Ю.С. Шемшученка, та інших.

Постановка завдання. Метою статті є ґрунтовне дослідження адміністративного корупційного правопорушення, визначення поняття, складу та його ознак.

Основні результати дослідження. Питання визначення поняття «адміністративне правопорушення» (делікт) є актуальним і має суттєве значення не тільки у теоретичному, а і практичному аспектах. Важливість даного напрямку дослідження полягає у тому, що від тлумачення поняття адміністративного делікту залежить вирішення таких специфічних питань адміністративного права, як підстави адміністративної відповідальності, визначення кола суб'єктів, кваліфікація адміністративних деліктів, застосування адміністративних стягнень за їх вчинення. Спираючись на ст. 9 КУпАП, можна виділити і дослідити ознаки корупційного правопорушення.

Отже, хочемо зазначити, що адміністративне корупційне правопорушення – це виключно вчинок, тобто дія чи бездіяльність. Звідси випливає, що всі вияви психічної діяльності юридичного значення не мають. До ознак корупційного правопорушення належить його протиправність, тобто заборона адміністративно-правовими нормами відповідного вчинку як такого, що завдає шкоди чи загрожує небезпекою. Суть протиправності полягає в тому, що конкретний вчинок визнається адміністративним правопорушенням, якщо воно передбачене як таке чинним адміністративним законодавством.

Важливою ознакою корупційного правопорушення є винність. Винність передбачає наявність у особи відповідного власного психічного ставлення до відповідно-

го вчинку і його наслідків. Законодавець вказав на форми вини, які мають юридичне значення. Це умисел (прямий та непрямий) і необережність (самовпевненість та небалість).

Наступною ознакою корупційного правопорушення є адміністративна караність. Тобто це означає, що за здійснення конкретного вчинку адміністративним законодавством передбачається відповідне покарання. Дана ознака дозволяє відмежувати правопорушення від інших протиправних вчинків, здійснення яких не спричинює застосування адміністративних стягнень.

Корупційні діяння є одним із видів адміністративних деліктів. Під адміністративним деліктом (проступком) ми розуміємо конкретну протиправну поведінку, а під деліктністю – певну (значну) кількість конкретних протиправних деліктів. Адміністративна деліктність як соціальне явище набуває властивостей і закономірностей, що проявляються в її динамічних і статистичних категоріях.

При розгляді адміністративної деліктності як певної кількості деліктів можна вивчати її стан, здійснювати класифікацію за окремими видами деліктів, створювати певну структуру, враховуючи при цьому об'єктивно існуючу соціальну дійсність разом з людиною як суб'єктом поведінки, що існує і діє залежно від обставин, зв'язків і залежностей [2].

З огляду на зазначене, до адміністративних корупційних деліктів належать: корупційні діяння; порушення спеціальних обмежень, встановлених для осіб, уповноважених на виконання функцій держави; невжиття керівниками заходів щодо боротьби з корупцією; умисне невиконання своїх обов'язків по боротьбі з корупцією; порушення особою, уповноваженою на виконання функцій держави, вимог щодо декларування доходів, а саме неподання або подання неповних чи неправдивих відомостей про доходи та зобов'язання фінансового характеру; неподання або невчасне подання державним службовцем або іншою особою, уповноваженою на виконання функцій держави, відомостей про відкриття валютного рахунку в іноземному банку.

Правопорушення, пов'язані з використанням посадовими особами в особистих чи інших неслужбових цілях державних коштів, наданих їм у службове користування приміщень, засобів транспорту чи зв'язку, техніки або іншого державного майна, до корупційних діянь не належать.

Аналізуючи погляди прихильників різних точок зору на зазначену проблему, В.К. Колпаков констатує спільність поглядів учасників дискусії у визнанні негативного характеру усіх правопорушень, підкреслюючи, що негативна оцінка не може полягати в чомусь іншому, крім шкоди і суспільної небезпеки, а суспільна небезпека правопорушень полягає саме в тому, що вони завдають шкоди правопорядку, громадським і особистим інтересам. Шкідливі наслідки мають як кримінальні, так і адміністративні правопорушення. Нешкідливих або байдужих для держави, суспільства, громадян правопорушень не існує. Не може бути правопорушень суспільно «корисних» або суспільно «безпечних». Усі вони тільки суспільно небезпечні, а відрізняються лише ступенем завданої шкоди, а саме тому різні за ступенем суспільної небезпеки [3].

Перехід від поняття «адміністративний делікт» або «адміністративне правопорушення» до поняття «юридичний склад делікту», або «юридичний склад ад-

міністративного правопорушення» – це перехід від однієї моделі абстрагування до іншої, коли формуються не просто поняття цілісного правового явища, а шляхом аналізу відділяються його ідеальні структурні складові частини.

Суттєві ознаки реальних явищ протиправних дій відображаються за допомогою складу адміністративного делікту, який конструюється на основі чотирьох взаємопов'язаних елементів. Їх перелік є необхідною і достатньою підставою для кваліфікації діяння як адміністративного делікту. Реальна протиправна дія лише тоді вважається адміністративним деліктом, коли вона матиме всі його ознаки. Відсутність однієї з ознак свідчить про відсутність юридичного складу делікту в цілому.

В юридичній літературі існують різноманітні визначення поняття «склад» щодо адміністративного правопорушення. Отже, це система ознак, яка закріплена у нормах адміністративного права і характеризує певну поведінку суб'єкта як делікт, за який передбачено адміністративну відповідальність. Одночасно слід зазначити, що основна увага приділяється правовому аспекту складу адміністративного делікту. Разом із тим, склад адміністративного делікту – це, перш за все, логічна форма поняття, його юридична конструкція, за допомогою якої створюється абстраговане поняття з елементами, що характеризують його об'єктивні і суб'єктивні властивості.

В.К. Колпаков пропонує найбільш цілісну дефініцію складу адміністративного правопорушення: «під складом адміністративного правопорушення розуміється встановлена адміністративним законодавством сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, за наявності яких діяння вважається адміністративним правопорушенням» [3].

Кодекс України про адміністративні правопорушення оперує поняттям не «склад адміністративного проступку», а «адміністративне правопорушення». Склад лише згадується за обставин, що виключають провадження за справою про адміністративні правопорушення, але в той самий час Кодекс не розкриває поняття складу. Його можна сформулювати шляхом тлумачення законодавства [1].

Аналіз запропонованих вченими України визначень складу адміністративного правопорушення дозволяє зробити висновок, що склад адміністративного правопорушення – це сукупність встановлених законом об'єктивних та суб'єктивних ознак, що характеризують дію або бездіяльність як адміністративне правопорушення [4; 5; 6]. Щодо структури складу адміністративного проступку спостерігається єдність думок, де виділяють елементи складу: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона, а також ознаки, що характеризують ці елементи (наприклад, об'єктивну сторону характеризують місце, час, засоби, предмети здійснення вчинку, шкідливі наслідки, причинно-наслідковий зв'язок між шкідливими наслідками і протиправним діянням тощо; суб'єктивну сторону – провина, мотив і мета) [5; 6; 7].

Отже, об'єкт корупційного правопорушення – це те, на що посягає особа, а саме – суспільні відносини, що охороняються адміністративним законодавством. Таким суспільним відносинам, у результаті здійснення адміністративного правопорушення, завжди спричиняється соціальна шкода, тому що відбувається дестабілізація зв'язків у суспільстві. Дуже часто вчинення адміністративного правопорушення пов'язане з заподіянням реальної (фактичної) шкоди або загрозою її заподіяння [8; 9].

Законодавець бере під охорону переважно найбільш важливі, значущі для інтересів держави і суспільства суспільні відносини, яким протиправні посягання

можуть заподіяти досить серйозну і суттєву шкоду. Суспільні відносини як об'єкт адміністративно-правової охорони складаються з певних зв'язків між людьми, що виникають у результаті їх спільної матеріальної діяльності на основі певного засобу виробництва і специфічних умов розвитку суспільства. Це пояснює структуру суспільних відносин та їх взаємодію за наявності елементів, без яких неможливо визначити, що знаходиться усередині суспільних відносин, які охороняються, а що за їх межами.

Об'єктивна сторона корупційного делікту – це зовнішній прояв суспільно небезпечного посягання на об'єкт, що перебуває під охороною адміністративно-правових санкцій. Відповідно до цього об'єктивну сторону складу адміністративного правопорушення утворюють ознаки, що характеризують зовнішні прояви проступку. Тобто це система передбачених нормою адміністративного права ознак, які характеризують зовнішню сторону правопорушення [5; 6].

Об'єктивна сторона адміністративного проступку включає в себе велику групу обов'язкових – діяння (дія або бездіяльність), шкідливі наслідки діяння, причинно-наслідковий зв'язок між діянням і наслідками) і факультативних елементів – місце, час, обстановка, засіб, предмети і засоби скоєння правопорушення.

Одним з основоположних принципів адміністративного права є відповідальність тільки за об'єктивовану поза нею поведінку людини, тобто за її діяльність або бездіяльність. Спосіб думок, наміри людини, що не набули вираження поза нею, розглядатися як правопорушення не можуть. Саме тому, забороняючи діяння, законодавець у першу чергу описує їх зовнішні прояви.

Чинне адміністративне законодавство не дає узагальненого визначення суб'єкта адміністративного правопорушення і такого терміна не вживає. Аналіз відповідних статей КУпАП, у тому числі й корупційних діянь, дозволяє зробити висновок, що ним є осудна особа, що досягла певного віку і виконує функції держави та виконала описаний у законі склад адміністративного правопорушення. Таким чином, суб'єктом корупційного правопорушення є безпосередньо та особа, яка вчинила правопорушення. Крім цього, він має бути спеціальним суб'єктом (державним службовцем).

А.І. Миколенко формулює своє визначення адміністративного правопорушення – це особа, що вчинила адміністративний проступок і яку на підставі чинного законодавства можна притягти до адміністративної відповідальності [9, с. 94].

Зазначимо, що чинний КУпАП визнає суб'єктом проступку винятково фізичну особу. Про це, зокрема, свідчать нормативно закріплені ознаки. Так, ст. 12 КУпАП встановлює вік, після досягнення якого настає адміністративна відповідальність (16 років); ст. 20 КУпАП передбачає як обов'язкову ознаку суб'єкта його осудність; ст. 33 КУпАП вимагає при накладенні стягнення враховувати особу правопорушника; ст. 256 КУпАП вимагає, щоб у протоколі про адміністративне правопорушення в обов'язковому порядку були відомості про особу правопорушника, а також вказується на обов'язок правопорушника підписати протокол; ст. 268 КУпАП закріплює за тим, хто скоїв проступок, право виступати рідною мовою тощо. Важко уявити, що перелічені норми розраховані на юридичних осіб. Більше того, ст. 27 КУпАП визначає, що штраф є грошовим стягненням, яке накладається на громадян і посадових осіб за адміністративні правопорушення.

Аналізуючи особливості адміністративної відповідальності фізичних осіб, можна виділити такі види суб'єктів складу адміністративного проступку: загальний суб'єкт проступку, спеціальний суб'єкт проступку і особливий суб'єкт адміністративної відповідальності [3, с. 287–290].

Суб'єктивна сторона корупційного проступку – проявляється у психічному ставленні особи до вчиненого нею протиправного діяння і включає в себе три елементи: провину, мотив і мету, де провина завжди є обов'язковим елементом складу.

Законодавство про адміністративну відповідальність не дає поняття вини, але вказує на неї як на обов'язкову ознаку адміністративного проступку в ст. 9 КУпАП і дає визначення умисних та необережних проступків. У адміністративному праві вину визначають як психічне ставлення особи до вчиненого нею діяння і його наслідків, яке проявляється у формі умислу чи необережності.

Про наявність умислу в діях правопорушника можна казати лише у тому випадку, якщо особа, що здійснила протиправне діяння, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала його шкідливі наслідки і бажала їх (прямий умисел) чи свідомо допускала настання цих наслідків (побічний умисел).

Мета правопорушення є ще однією ознакою складу і підлягає встановленню. Як така вона наявна у текстах статей 422, 103–1, 132, 157, 160–2, 164–3, 181–2, 185–7 КУпАП та ін. Мета – це уявний образ результату, до якого прагне винний, його уявлення про ті бажані наслідки, які повинні настати в результаті вчинення проступку. Як конструктивна ознака складу мета називається тільки в тих ситуаціях, коли діяння відбувається умисно.

Мотив також є факультативним елементом суб'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення і визначається як спонукка до правопорушення. Як кваліфікуюча ознака мотив не вказується у статтях Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення, але враховується при індивідуалізації адміністративної відповідальності [1].

Висновки. Зазначимо, що адміністративне корупційне правопорушення містить такі ознаки: 1) діяння вчинене умисно, причому умисел має бути прямий, крім діянь, передбачених ст. ст. 172–5, 172–6, 172–9 КУпАП, у яких суб'єктивна сторона правопорушення може бути у вигляді необережності; 2) умисел характеризує суб'єктивну сторону вчиненого діяння. Найбільш докладно поняття умислу та його видів розтлумачено в кримінальному законодавстві. Проте залежно від виду відповідальності, яке тягне за собою корупційне правопорушення, умисел може мати свою специфіку і відмінні адміністративно-правові ознаки; 3) вчинення діяння, що містить ознаки корупції. Діяння з ознаками корупції – це така дія чи бездіяльність, відповідальність за вчинення якої передбачена чинним законодавством. Чинне антикорупційне законодавство, з урахуванням поняття корупції, безпосередньо встановлює адміністративну відповідальність за вчинення діянь з ознаками корупції; 4) вчинення корупційного діяння спеціальним суб'єктом – особою, зазначеною в ст. 4 Закону «Про засади запобігання і протидії корупції в Україні» № 3206–VI; 5) вчинення діяння, яке тягне за собою настання адміністративної відповідальності; 6) вчинення правопорушення в загальному розумінні є вчинення діяння, яке порушує будь-яку норму права. Правопорушення у вузькому

розумінні є порушенням тих норм права, які тягнуть за собою настання негативних для особи правових наслідків. Тобто адміністративні правопорушення – вчинення особою діянь, які містять ознаки адміністративно караних проступків відповідно до положень КУпАП.

Література

1. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії / М.І. Мельник. – К., 2001. – С. 50.
2. Овсянко Д.М. Адміністративное право : учеб. пособ. / Д.М. Овсянко. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2002. – С. 6.
3. Колпаков В.К. Адміністративне право України : підруч. / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – С. 76.
4. Адміністративное право Украины : учеб. / под ред. Ю.П. Битяка. – 2-е изд., перераб. и доп. – Х. : Право, 2003. – С. 127.
5. Битяк Ю.П. Адміністративное право Украины (Общая часть) : учеб. пособ. / Ю.П. Битяк, В.В. Зуй. – Х. : Одиссей, 1999. – С. 36.
6. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України : навч. посіб. / С.Т. Гончарук. – К., 1995. – С. 228.
7. Коломоець Т.О. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник / Т.О. Коломоець. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 576 с.
8. Агапов А.Б. Административная ответственность : учеб. / А.Б. Агапов. – М. : Статут, 2000. – С. 33.
9. Миколенко А.И. Административный процесс и административная ответственность в Украине : учеб. пособ. / А.И. Миколенко. – 2-е изд., доп. – Х. : Одиссей, 2006. – С. 150.

Анотація

Ильенок Т. В. Адміністративне корупційне правопорушення: поняття, склад, ознаки. – Стаття.

Спираючись на аналіз чинного антикорупційного законодавства і доктринальні точки зору на генезис та сутність корупції, у ході дослідження праць науковців України визначено поняття адміністративного корупційного правопорушення. З'ясовано склад адміністративного корупційного правопорушення. Виокремлено ознаки адміністративного корупційного правопорушення.

Ключові слова: корупція, адміністративне правопорушення.

Аннотация

Ильенок Т. В. Административное коррупционное правонарушение: понятие, состав, признаки. – Статья.

Опираясь на анализ действующего антикоррупционного законодательства и доктринальные точки зрения на генезис и сущность коррупции, в ходе исследования работ ученых Украины определено понятие административного коррупционного правонарушения. Выяснено состав административного коррупционного правонарушения. Выделены признаки административного коррупционного правонарушения.

Ключевые слова: коррупция, административное правонарушение.

Summary

Ilyenok T. V. Administrative corruption offense: concepts, structure, signs. – Article.

Based on the analysis of the current anti-corruption legislation and doctrinal perspectives on the genesis and nature of corruption, the research works of scientists of Ukraine defined the concept of administrative corruption offenses. Found out the composition of the administrative corruption offenses. Singled signs of administrative corruption offenses.

Key words: corruption, administrative offense.